

Viire Sepp

Andekusest ja andekatest lastest

Tartu 2026

Toimetanud Kairit Henno
Kaane kujundanud Maarja Roosi
Küljendanud Kairi Kullasepp
Autoriõigus: Atlex OÜ ja autorid, 2010, 2026

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik
paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

Käsikirja valmimist on toetanud Euroopa Liit ja Euroopa Sotsiaalfond

Atlex OÜ
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISBN: 978-9949-441-73-0

Sisukord

Eessõna	5
Mis on andekus	7
Intelligentsus ja erivõimed	14
Kuidas andekad lapsed mõtlevad	25
Andekus ja loovus	31
Motivatsioon	40
Eesmärgi ja tasu mõju motivatsioonile	45
Kuidas suunata lapsi jõupingutusele	52
Andekate isiksuslikud eripärad	55
Kuidas andekat last ära tunda	60
Andekate sotsiaalsed ja emotsionaalsed vajadused	70
Miks terased lapsed saavad halbu hindeid?	79
Andekate arengut toetavad hariduslikud meetmed	89
Võistlused andeka lapse elus	100
Kuidas aidata andekal lapsel saada õnnelikuks täiskasvanuks	108
Järeldused	115

4 Sisukord

Kasutatud kirjandus	117
Lisad	
1. Valik eesti keeles ilmunud raamatuid	123
2. Võimete hindamise lehe näidis	125
3. Enesekohane multiintelligentsuse küsimustik	131
4. Multiintelligentsuse tüpoloogia	139
5. Visuaal-ruumilise õppija vaatlusleht	143
6. Andekate profiilid	145
7. Haridus- ja noortevaldkonna teave ja tugisüsteemid (2026. a. kordustrükis asendatud)	149
8. Haridus- ja enesetäiendusvõimalused	153
9. Olümpiaadid ja ainevõistlused	159
Aineloend	169

Eessõna

Andekate laste kohta on käibel palju väärarusaamu, mis takistavad neid mõistmast ja nende arengule kaasa aitamast. Eesti koolide uuringu (Saul, Sepp, Päiviste, 2007) põhjal on üsna levinud stereotüüpne “hea ja tubli viielise lapse” kuvand andeka õpilase kohta. Paraku jäävad paljud andekad lapsed sellise lähenemisega üldse märkamata. Hinnanguliselt arvatakse, et koolisüsteemis jäävad märkamata või võimetekohaselt arendamata pea pooled andekatest lastest, kuna õpetaja jõud ja aeg kuluvad peamiselt nõrgemate õpilaste järjele aitamisele ning just andekad jäävad pahatihti tähelepanuta. Koolis edasijõudmatuteks tembeldatud või käitumisprobleemidega laste hulgas on kindlasti palju niisuguseid, kelle annet pole kas õigel ajal märgatud või selle arenguks soodsaid tingimusi loodud. Juba eelmise sajandi kahekümnendatel aastatel maailma esimese ulatuslikuma andekate uuringu teinud Lewis Terman osutas faktile, et koolist väljalangejate hulgast umbes kolmandik olid heade vaimsete võimetega õpilased. Andekad alasooritajad ja väljakukkujad on nüüdse haridussüsteemi tõsisemaid probleeme. Tihti saab andekate arenguks parimate tingimuste loomisel takistuseks asjaolu, et lapsevanematel ning pedagoogidel puuduvad kogemused ja teadmised nii andekate laste märkamiseks kui ka koolitustöök andekate lastega. Ka Eestis pole olukord erinev. Eesti koolide eespool vii-

datud uuringu põhjal tunnistavad seda vajakajäämist nii koolijuhid, pedagoogid kui ka koolipsühholoogid. Seega on just vanemate ja pedagoogide asjatundlikkus põhiküsimusi andekate laste arendamisel.

Kuigi meie kirjastused on välja andnud mitmeid andekale lapsele pühendatud tõlkeramatuid – siinkohal sügav kummardus emeritprofessor Inge Undile esimese eestikeelse seda ainekust süsteemsemalt käsitletud raamatu “Andekas laps” (2005) eest –, on teema oma mitmetahulisuses üsnamendamatult. Asetades rõhu andeka lapse isiksusega seonduvale, aitab käesolev raamat loodetavasti seda pilti avardada.

Mis on andekus?

Andekate kohta käibib väga palju müüte, üheks levinumaks arvatavasti see, et nad suudavad end realiseerida keskkonnast sõltumata, tõustes igal juhul esile “nagu koor piima peale”. *Ometigi võib meie kõrval olla peidetud andeid, lapsi, kelle võimetest pole aimu ei nendel endil ega ka vanematel või õpetajatel lihtsalt seetõttu, et neil lastel pole olnud võimalust end proovile panna oma spetsiifilises andeväljas.* On selge, et andekas maletaja jääbki avastamata, kui keegi pole talle malenuppe kätte andnud ega käike selgeks õpetanud. Üsna tavaliselt arvatakse, et andekad saavad ise hakkama. Jah, mingil tasemel saavad andekad kindlasti hakkama, *kui aga lastele ei anta võimalusi ennast arendada ja esineda vastavalt võimetele, kaotavad nad motivatsiooni ja huvi. Kui aju ei saa küllaldaselt stimulatsiooni, siis tema õppimisvõime halveneb.* Müüdi mõõtmed on ka arvamusel, et andekad õpilased on edukad kõigis ainetes. *Ehkki paljud võimekad lapsed on head või väga head enamikus ainetes, ei käi see kaugeltki kõigi kohta. Mõned lapsed on edukad vaid teatavates valdkondades, olles mõnel alal üsna nõrgad. Esineb ka õpiraskustega andekaid lapsi.* Müüt on seegi, et andekad lapsed on ühesugused. *Andekate laste võimete tase, erivõimed, iseloomujooned ja probleemid on väga erinevad. Just seetõttu vajavad andekad lapsed eriti individuaalset lähenemist.*

Sügavamad teadmised ja arusaamad andekusest on olulised nii lapsevanematele kui ka kõigile teistele täiskasvanutele, kes lapse arengut mõju-

Meie kõrval võib olla peidetud andega lapsi, kelle võimetest pole teadlikud ei nemad ise ega ka vanemad või õpetajad.

Kui lastele ei anta võimalusi ennast arendada ja esineda vastavalt võimetele, kaotavad nad motivatsiooni ja huvi.

Mõned lapsed on edukad vaid teatavates valdkondades, olles mõnel alal üsna nõrgad. Esineb ka õpiraskustega andekaid lapsi.

tavad. Ega asjata ei rõhutada õnne või juhuse tähtsust lapse arengus – on väga oluline, et laps satuks oma elu olulistel etappidel kokku täiskasvanutega, kes oskaksid ära tunda tema võimeid, mõista tema iseärasusi ja vajadusi ning tema arengut kõige paremal viisil toetaksid.

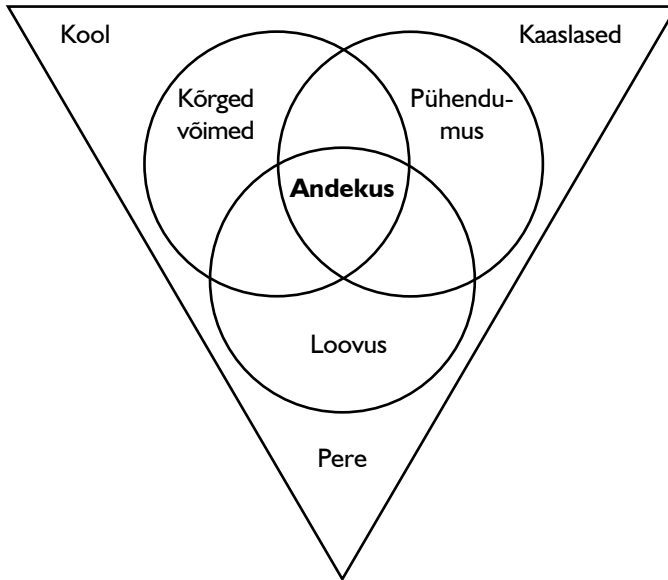
Andekuse määratlus on aluseks sellele, kuidas me tuvastame andekaid lapsi.

Feldhusen ja Jarvan (2002) on andekuse definitsioone uurides leidnud, et neid võib jaotada kuude kategooriasse. Määratlused võivad olla seotud kas mingi psühhomeetrilise mõõdiku, tavaliselt intelligentsustesti skooriga, isiksusejoonte ja psüühiliste seisunditega, lähtuda sotsiaalsetest väärtustest või hariduslikest suundumustest, olla määratletud erivõimetega või mitmedimensioonilised.

Andekate laste võimete tase, erivõimed, iseloomujooned ja probleemid on väga erinevad. Just seetõttu vajavad andekad lapsed individuaalset lähenemist.

Väga paljudes riikides on andekuse defineerimise eesmärgiks võimaldada rahuldada selliste laste hariduslike erivajadusi (Mönks & Pflüger, 2005). On selge, et andekuse üht ja kõikehõlmavat definitsiooni pole sugugi kerge leida – niivõrd keerukas on see fenomen oma paljususes. Seetõttu kasutatakse andekuse määratlemiseks pigem mudeleid, mis aitavad meil mõista ande avaldumise eeldusi ning selleks vajalikke tingimusi ja katalüsaatoreid. Tuntuim nüüdisaegses andekuspedagoogikas kasutatav mudel on Ameerika psühholoogi Joseph Renzulli nn “kolme ringi mudel”. Renzulli oli esimene, kes osutas tähelepanu sellele, et varasemad, pelgalt IQ-testide alusel tehtud otsustused andekuse kohta (andekaks loetakse intelligentsustestide alusel lapsi, kelle IQ on üle 120–130) mõõdavad pigem nii-öelda kooliandekust ehk testide sooritamise andekust, mis tugineb üldisele intelligentsusele, s.o taiplikkusele ning oskusele meelde jätta ja reprodutseerida omandatud, kuid selle alusel ei saa mõõta ühiskonna arenguks olulisemat – võimet luua uut ja unikaalset (Renzulli, 2002). Kui seos IQ-näitajate ja kooliedukuse vahel on väga tugev, siis loovuse ja IQ vahel sellist seost ei ole leitud. Järelikult peavad andekusega olema seotud veel teised faktorid peale üldise intelligentsuse. Renzulli näitas, et andekuse avaldumiseks on olulised eeldused nii inimese kõrged üld- ja/või erivõimed kui ka loovus ning samaväärselt ka motivatsioon, pühendumus. F. Mönks on sellele mudelile

lisanud last kõige enam mõjutava keskkonna, s.o pere, kooli ja kaaslased (joonis 1).

Joonis 1. Andekuse nn Renzulli-Mönksi mudel.

Tavaliselt kasutatakse mõisteid “andekus” ja “talent” sünonüümidena, kuid näiteks Kanada psühholoog François Gagné (2004) on oma mudelis eristanud andeid ehk eeldusi silmapaistvate sünnipäraste võimete kujul, mis oskuste süstemaatilise arengu protsessi tulemusena väljenduvad talendis ehk vilumuses mingis valdkonnas. Andekus tähendab tema tõlgenduses inimese kõrgel tasemel loomupäraseid võimeid vähemasti ühes – kas intellektuaalses, loomingulises, sotsiaalses või sensomotoorses – valdkonnas, mis asetavad ta oma eakaaslaste hulgas tipmise kümne protsendi hulka. Talendiks nimetab ta süstemaatiliselt arendatud võimeid, oskusi ja teadmisi, mille tulemusena inimene asetub inimtegevuse mingi valdkonna